

Yaşanmış ya da yaşanabilecek şekilde tasarlanmış olayları, kişilere bağlı olarak, belli bir yer ve zaman içinde anlatan türe “hikâye” denir. Kısa oluşu, yalın bir olay örgüsüne sahip olması, genellikle önemli bir olay ya da sahne aracılığıyla tek ve yoğun bir etki uyandırması ve az sayıda karaktere yer vermesiyle romandan ayrılır. Kişiler, çoğu zaman hayatlarının belli bir anı ve bellitek bir olay içinde gösterilir. İtalyan yazar Boccacio’dur. XVI. Yüzyılda yazdığı “Decameron” adlı eserinde ilk öykü örneğini vermiştir. Edebiyatımızda, modern tarzda ilk hikâyeler, Tanzimat Edebiyatı Dönemi’nde görülür. Türk öykücülüğünü yetkinliğe kavuşturan yazar, Halit Ziya Uşaklıgil’dir. Batı tarzı öykünün ilk olgun örneklerini verenler Servet-i Fünuncular olmuştur. Bağımsız bir tür olma özelliğini Milli Edebiyat Dönemi’nde Ömer Seyfettin’le kazanmıştır. Edebiyatımızda “Hikâye” ile ilgili ilkler:

İlk hikâye denemesi: Müsameretname / Emin Nihat

Batılı anlamda ilk hikâye denemesi: Küçük Şeyler / Samipaşazade Sezai

Basılan ilk küçük hikaye kitabı Küçük Şeyler / Samipaşazade Sezai

İlk hikâye kitabı: Letaif-i Rivayat / Ahmet Mithat Efendi

Anadolu’yu hikâyede gerçek anlamda ilk kez işleyen: Refik Halit Karay

Konuşma diliyle yazan ilk hikâyeci: Ömer Seyfettin

Kölelik konusunu ele alan ilk eser (hikâye): Esaret / Ahmet Mithat Efendi

HİKÂYENİN UNSURLARI

1) OLAY. Hikâyede üzerinde söz söylenen yaşantı ya da durumdur. Olay, tektir ve ayrıntılardan arındırılmıştır. Durum öykülerinde olay yok denecek kadar belirsizdir.

2) KİŞİLER. Olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan varlıklardır. Canlı, cansız bütün varlıklar öykünün kişisi olabilir. Sınırlı sayıdadır. Özellikleri uzun uzadıya anlatılmaz, olayla ilgili belirgin yönleri ortaya konur.

3) YER. Olayın yaşandığı çevre veya mekândır. Uzun uzun betimleme yapılmaz.

4) ZAMAN. Olayın yaşandığı dönem, an, mevsim ya da gündür. Olaylar belirli bir zaman diliminde başlar biter. Bazı hikâyelerde zaman verilmez, sezdirilir.

5) DİL VE ANLATIM. Hikâyenin dili açık, akıcıdır. Sözcük, deyim, atasözü, tamlamalarla zenginleştirilmiş güzel bir dil olmalıdır. Anlatım ise iki şekilde olur:

-Hikâye kahramanlarından birinin ağzından yapılan anlatım “hikâyede birinci kişili anlatım”.

-Yazarın ağzından anlatılanlar: “hikâyede üçüncü kişili anlatım”.

6) Bakış Açıları

Birinci bakış açısı kahraman bakış açısıdır. Burada anlatıcı bizzat kahramanın kendisidir. Olaylardan etkilenen kahraman aynı zamanda anlatıcımızdır. Bu bakış açısını ayırmak kolaydır kullandığı dil birinci kişi ağızıdır çünkü.

İkinci bakış açısı ise gözlemci bakış açısıdır. Burada anlatıcı bir yerden bütün her şeyi gözlemler niteliktedir. Uzaktan bir gözlemci olarak hikâyeyi anlatır. Ve kahramanların başından geçenleri gözlemlediği kadar aktarır. Burada anlatıcı üçüncü kişi ağızıyla olayları anlatır.

Üçüncü bakış açısı ilahi bakış açısıdır. Bu bakış açısında yine üçüncü kişi ağızı kullanılır. Gözlemci bakış açısından ayrılan noktası ise anlatıcının bu bakış açısında bir tanrı gibi her şeyi biliyor olmasıdır. Bu bakış açısını tespit etmek için metni dikkatli okumamız gerekmektedir. Yoksa gözlemci bakış açısıyla karıştırabiliriz. Anlatıcı kahramanda gözlemeden ya da kahramanın ağzından söyletmeden kahramanın düşüncelerini ve duygularını biliyorsa bu bakış açısını kullanmış demektir.

HİKÂYEDE PLÂN

Hikâyenin planı da diğer yazı türlerinde olduğu gibi üç bölümden oluşur.

1) SERİM Hikâyenin giriş bölümüdür. Bu bölümde olayın geçtiği çevre, kişiler tanıtılarak olaya giriş yapılır.

2) DÜĞÜM Hikâyenin bütün yönleriyle anlatıldığı en geniş bölümdür.

3) ÇÖZÜM Hikâyenin sonuç bölümü olup merakın bir sonuca bağlanarak giderildiği bölümdür.

HİKÂYE ÇEŞİTLERİ

1) OLAY (KLASİK VAK'A) HİKÂYESİ. Bir olayı ele alarak, serim, düğüm, çözüm plânıyla anlatıp bir sonuca bağlayan öykülerdir. Kahramanlar ve çevrenin tasvirine yer verilir. Bir fikir verilmeye çalışılır; okuyucuda merak ve heyecan uyandırılır. Okuyucunun hikâyeyi yorumlamasına imkân verilmez. Fransız yazar Guy de Maupassant tarafından yaygınlaştırıldığı için, Bu hikâye türüne, "Mopasan Tarzı Hikâye" denir. Bu tarzın bizdeki en önemli temsilcileri: Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Halide Edip Adivar, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Reşat Nuri Güntekin'dir.

2) DURUM (KESİT) HİKÂYESİ. Bir olayı değil günlük yaşamın herhangi bir kesitini ele alıp anlatan öykülerdir. Serim, düğüm, çözüm planına uyulmaz. Kişiler tamamıyla tanıtılmadığı için ve olaylarda kesinlik hâkim olmadığı için okuyucunun hayal kurması, devamlı hareket hâindedir. Merak ve heyecandan çok, duygu ve hayallere yer verilir; fikre önem verilmez, kişiler kendi doğal ortamlarında hissettirilir. Olayların ve durumların akışı okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Bu tarzın dünya edebiyatında ilk temsilcisi Rus yazar Anton Çehov olduğu için bu hikâye türüne "Çehov Tarzı Hikâye" de denir. Bizdeki en güçlü temsilcileri: Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esendal, Tarık Buğra ve Rasim Özdenören'dir.

3) MODERN HİKÂYE. Diğer öykü çeşitlerinden farklı olarak, insanların her gün gördükleri fakat düşünemedikleri bazı durumların gerisindeki gerçekleri, hayaller ve bir takım olağanüstülüklerle gösteren hikâyelerdir. Hikâyede bir tür olarak 1920'lerde ilk defa batıda görülen bu anlayışın en güçlü temsilcisi Fransız Kafka'dır. Bizdeki ilk temsilcisi Haldun Taner'dir. Genellikle büyük şehirlerdeki yozlaşmış tipleri, sosyal ve toplumsal bozuklukları; felsefi bir yaklaşımla, ince bir yergi ve yer yer alay katarak irdeler, gözler önüne serer.

Hikâyede Anlatım Biçim ve Teknikleri:

1. Öyküleyici Anlatım: Hikâyede anlatılan olayı mekân, zaman ve kişi kavramlarıyla ilişkilendirerek veren anlatım biçimine öyküleyici anlatım denir. Öyküleyici anlatımda okuyucuya sunulan bir olay vardır. Olayın geçtiği yer, olayın akışını sağlayan zaman ögesi ve olayın içerisinde yer alan veya olayı gerçekleştiren kişiler vardır. Anlatılan her şey hareket halinde okuyucuya sunulur. Kişiler, varlıklar, hayatın akışı içerisinde yerini alır. Aşağıdaki bölümde kişiler çevresinde gelişen olayların öykülendiği görülmektedir:

Öyküleyici Anlatıma Örnek:

Sabah erken kalktı. Giyindi ve hemen yola çıktı. Otobüs durağında otobüs bekliyordu. Hava soğuktu. Paltosuna iyice sarıldı. Otobüs gelmiyordu. Zaman geçiyordu. Geç kalmak üzereydi. Taksiiye işareti etti. Taksi durdu. Taksiiye bindi ve sahile inelim dedi. Erken saatte trafik olmazdı. Hızla ilerleyen taksi, iş yerinin önünde duruverdi. Taksiciye parasını verdi. İndi ve işhanına doğru yürüdü. İşyeri soğuktu. Doğalgazı açtı ve ısındı. Hemen işe koyuldu ve öğlene kadar mola vermedi.

2. Betimleyici Anlatım: Doğanın veya bir varlığın özelliklerini, duyularımız üzerinde uyandırdığı izlenimleri dile getirir. Dış dünyadaki varlıkların, nesnelere belirgin özellikleri ve ayrıntılar göz önünde canlandırılır. Betimleyici anlatımın gerçekleşmesinde gözlem esastır. Yazarlar, bu anlatımla varlıkları, nesnelere veya doğayı birer tablo, resim veya fotoğraf gibi okuyucunun karşısına çıkarmaya çalışır. Hikâyeden alınan aşağıdaki bölümde sıfatlar aracılığıyla doğa ve çevrenin betimlendiği ve okurun gözünde canlandırıldığı görülmektedir:

Betimleyici Anlatıma Örnek:

Yeşil, yumuşak çimenlerin üzerine oturmuş, göz-lerinden birbiri ardı sıra yuvarlanan gözyaşları arasından bana bakıyor. Oturduğu yerdeki çimen-lerin sarı, yeşil parlaltısı gözlerimi kamaştırdı. Gerideki bahçe duvarını gözden saklayan mor ley-laklardan etrafa hafif, serin bir koku yayılıyordu.

3. Diyalog: Hikâyelerde olay içerisindeki kişilerden iki veya daha fazlasının karşılıklı konuşurulması tekniğine “diyalog” denir. Bu karşılıklı konuşmaların kapsamı konuya veya konuşulan kişiye göre değişiklik gösterir. Hikâye yazarları hikâyelerinin bu kısımlarında, genellikle konuşma dilinin doğallığını kullanırlar. Hikâye, anlatmaya dayalı bir metin olduğu için diyalogların en önemli özelliği olan vurgu, jest ve mimikler ya bir açıklama ile verilir ya da okuyucunun hayal gücüne bırakılır. “Hişt, Hişt” adlı hikâyeden alınan aşağıdaki bölümün iki kişinin karşılıklı konuşmaları ile geliştiği görülmektedir:

Örnek:

“Busene enginarlar nasıl?” dedim. “İyi değil!” dedi. “Baklayı ne zaman keseceksin?” “Daha ister,” dedi. Nefes alır gibi “hişt” dedim. Yine şüphe ile denize, şüphe ile göğe, şüphe ile bana baktı. “Kuşlar olmalı,” dedim. “Benim de kulağıma bir hışırtı gelir amma,” dedi, “ne taraftan gelir? Zati bu sırada şu kulağım ağırlaştı.”

4. İç Diyalog: Hikâyedeki anlatıcının veya hikâyede olay içerisinde yer alan kişinin iç dünyasını okuyucuya aracısız aktarmayı amaçlayan bir yöntemdir. Kişinin kendi kendisiyle hesaplaşması, tartışması ve ruh dünyası bu iç konuşmalar aracılığıyla verilir. İç konuşmalar, kurgu içerisinde hikâye kişinin diyalogla verilemeyecek yönlerini, bilinçaltına yerleşmiş düşüncelerini aktarma işini de gerçekleştirir. İç diyalogda, kendi kendine konuşmalar hikâye kişinin ruh dünyasına uygun olmalıdır. Aşağıda verilen parçada kahraman anlatıcının iç diyalogu görülmektedir:

Örnek:

Dönüp bakmak istedim. Belki de çok istediğim için dönüp bakamadım. Olabilir. Gökten bir kuş, “hişt hişt” ederek geçmiştir. Arkamdan yılan, tosbağa, bir kirpi geçmiştir. Bir böcek vardır belki, “hişt hişt” diyen.